بررسی ماهیت پیشگیرانه قوانین در تخلفات و جرائم مالی در دستگاه‌های اجرایی

حسین لطیفی[1]

تاریخ دریافت: ۹۸/۸/۶
تاریخ پذیرش: ۹۸/۹/۱۱

چکیده:

جرم یک پدیده اجتماعی و منبعث از بطن جامعه است. هر جامعه‌ای با این پدیده کم و بیش آشنایی دارد و به طور کلی می‌توان گفت که جرم با انســان همزاد اســت و تاریخی به قدمت انسان دارد. طبیعتاً هر جامعه‌ای با توجه به مسائل سیاسی و اجتماعی و اقتصادی و فرهنگی خود، جرائم خاصی را می‌طلبد. جامعه‌ای که از نظر اقتصادی فقیر باشد یا اختلاف فاحش طبقاتی در آن وجود داشته باشد، مسلم است که جرم ســرقت از جمله جرائمی خواهد بود که بیشترین آمار را به خود اختصاص خواهد داد. همچنین در ادارات فســاد اداری و مالی متناســب با خواست آن جامعه رشد و نمو یافته و نهادینه می‌گردد، لذا با ارتکاب جرم، جامعه دستخوش دگرگونی گشته و لزوماً می‌بایست در مقابل این گونه کنش‌های منفی یا مثبت که به‌صورت فعل یا ترک فعل، نظم اجتماعی را به هم میزند، با اهرم‌های کیفری به اجرای قانون و عدالت همت گماشت. این مقاله به دنبال بررسی ماهیت پیشگیرانه قوانین در راستای کاهش جرائم مالی در دستگاه‌های اجرایی است.

واژگان کلیدی: پیشگیری، جرائم مالی، دستگاه اجرایی، قوانین و مقررات

۱ دانشجوی دکترای حقوق جزا و جرم شناسی، دانشکده حقوق، دانشگاه آزاد، واحد شیراز، رئیس شعبه دادیاری دیوان محاسبات، ایمیل:hosseinlatifi1393@gmail.com

مقدمه

اقتضای جرائم به طور کلی اخلال در نظم عمومی و امنیت است. در خصوص مفهوم نظم عمومی یعنی این طرز تلقی که جرم اعضا رأساً فرد را به «ماهوخود»، متضرر ننموده، بلکه جامعه نیز از وضعیت مجرمانه آسیب می‌بیند، می‌توان گفت؛ یعنی جرم عملی است که اولاً بالذات نظم عمومی را مختل می‌نماید و ثانیاً بالعرض ممکن اســـت به منافع دیگران لطمه وارد نماید و منظور از امنیت اطمینان خاطری است که بر اساس آن افراد، در جامعه‌ای که زندگی می‌کنند، نسبت به حفظ جان، حیثیت و حقوق مادی و معنوی خود بیم و هراس نداشته باشند. از جمله جرائمی که به موجب قانون مجازات اسلامی بر آن مجازات تعیین شده است، جرائم مالی می‌باشد که در این مختصر مورد بررسی قرار می‌گیرد.

به‌هرحال آســـایش عمومی در مفهوم حقوقی آن عبارت از احساسی است که در سایه فراهم بودن شرایط و امکانات لازم برای انجام فعالیت‌های گوناگون علمی، اقتصادی، بازرگانی، اداری، اجتماعی و فرهنگی افراد در جامعه حاصل خواهد شد؛ به نحوی که هر شخص اعم از حقیقی یا حقوقی، می‌تواند احتیاجات گوناگون روزمره خود را در چهارچوب نظام جامعه آســـوده خاطر، حل و فصل، و برآورده ســـازد. بنابراین اهمیت برقراری نظم و امنیت و آسایش عمومی افراد در جامعه بر هیچکس پوشیده نیســـت؛ زیرا هر آن زمینه سوء استفاده و تقلب افراد نســـبت به قانون در جامعه فراهم می‌گردد. در آن صورت حس اعتماد و اطمینان و آســـایش عمومی مردم نســـبت به نظام حقوقی حاکم بر کشور مختل خواهد شد و روح قانون شکنی و تقلب در جامعه گسترش پیدا خواهد کرد و نقض حقوق مالی اشخاص باعث عدم آسایش عمومی خواهد شد.

پدیده‌هـــای مجرمانه همواره در رابطه با یک فرهنگ معین در زمان و مکان معین تجزیه و تحلیل می‌شود و جامعه، ارزش‌ها و هنجارهای خود را در قالب قانون تهیه و تدوین و تحمیل می‌نماید. وجود قانون و قانونمندی امری ضروری اســـت و صرف وجود قانون، کافی برای تثبیت و گسترش عدالت و امنیت اجتماعی نیســـت، بلکه آن قانون تا به مرحله اجرای صحیح در نیاید و در عمل، تأثیر خود را نشان ندهد، نمی‌توان گفت که موفق خواهد بود یا خیر؟

لذا هم قانون و هم مجری قانون بر نتیجه حاصله از اجرای قانون موثرند، اگرچه به نظر می‌رســـد مجری نقش موثرتری را ایفاء می‌کند. بطوریکه برخی اســـاتید از تدوین و محاســـبه این نکات بشرح جدول ذیل اقدام می‌کنند:[۲]

نوع قانون	نوع مجری	نتیجه
خوب	خوب	+
خوب	بد	–
بد	بد	–
بد	خوب	+

۲- درویشی، بابک. جزوه درسی. دوره کارشناسی ارشد حقوق عمومی. دانشگاه آزاد. واحد تهران مرکز. نیمسال اول سال تحصیلی ۸۹-۹۰

قانونمنـــد بودن نیز در ســـایه پایبندی و عمل به قواعد و مقررات قانون حاصل می‌شـــود، در واقع حاکمیت قانون از جمله عناصر مهم انضباط مالی اســـت که در راستای پیشگیری از تخلفات و جرائم مالی مســـتند قرار می‌گیرد و می‌توان گفت، هر قانونی معلول علتی است، یعنی به خودی خود ایجاد نمی‌شـــود، بلکه باید عوامل و عللی برخلاف نظام جاری جامعه به وقوع بپیوندد تا برای رفع آن علل و اعاده نظم از دســـت رفته به جامعه، مقررات و قواعد منسجمی در قالب قانون ایجاد و تصویب شود و بـــا اجرای آن‌ها ثبات و نظم و امنیـــت اجتماعی حاصل آید و این قانون وقتی موفقیت آمیز خواهد بود که با توجه به ریشه‌های علل موجده بی نظمی و در جهت یافتن راه چاره و جلوگیری از تکرار و افزایش این اختلالات و بی نظمی‌های ایجاد شـــده باشد؛ یعنی عامل و علت را باید از ریشه خشکاند، چون در این صورت است که کلاً بی نظمی محو شده و نظم برقرار می‌شود.

به‌هرحال، وظیفـــه دیگر و هدف قانون، برقراری عدالت اجتماعی و حفظ حقوق و آزادی‌های افراد جامعه است که به طرق مقتضی صورت می‌گیرد که در ذیل سیاست‌های پیشگیرانه به تفصیل خواهد آمد.

۱-سیاست پیشگیری از جرائم در قوانین کشور

هســـته حاکمیت قانون متشـــکل از ارزش‌های پایدار نظم[۳] و محدودیت است که در شعار حکومت قوانین نه حکومت شـــخص متجلی شده است»[۴] و قانون مجموعه ضوابط عام و مدونی است که برای همگان به‌طور مســـاوی ایجاد حق و تکلیف می‌کند حدومرز اعمال را قانون مشـــخص می‌نماید و به تنظیم روابط گروه‌ها و جامعه می‌پردازد.[۵] حاکمیت قانون نه تنها از مهم‌ترین اصول حقوقی است بلکه دارای ارزش‌های اخلاقی و سیاســـی مانند حمایت از آزادی‌های مشروع مردم، حاکمیت مردم، حقوق بنیادین انســـان، جلوگیری از هرج و مرج و برقراری نظم اجتماعی و از همه مهم‌تر، ابزاری برای مهار قدرت سیاسی و حقوقی و جلوگیری از سوء استفاده از آن است.[۶]

در یک جامعه دموکراتیک، قانون تکنیکی برای نیل به هدف می‌باشـــد و نهادی است که به تحقق بخشـــیدن به تعادل بین هدف‌های فردی و گروهی کمک می‌کند. قانون به منزله یک نهاد زنده، در آرزوهای بشر برای ایجاد یک دنیای بهتر و روشن‌تر سهیم است و نیز میراث مردان مغروری است که در صدد بوده‌اند مجموعه استعدادهای نهانی بشر را آشکار نمایند. اگر قانون به نحو احسن بکار برده

3- Regularity

4-Hutchinson, A and Monahan, P. (1987), “Introduction”, in Hutchinson and Monahan, (eds), The Rule of law: Ideal or Ideology, (Toronto: Carswell), ix, quoted in: Rose, J. “ The Rule of law in the wstern world: An Overview “, Journal of Social philosophy, VOL.35 NO.4,Winter 2004, p.457

۵- هاشـــمی، سیدمحمد، (۱۳۷۴)، حقوق اساســـی جمهوری اسلامی ایران و اصول و مبانی کلی نظام، جلد اول، تهران: نشر میزان، صص ۲۷۸-۲۷۹

۶- زارعـــی، محمدحســـین، (۱۳۷۶)، تحلیلی از پیوند حقوق اداری و مدیریت دولتی بـــر پایه حاکمیت قانون، فصلنامه مدیریت شماره ۳۸، ص ۲۸

شـــود واجد بالاترین درجه اهمیت اســـت.[۷] و اما همواره قانون در جرم انگاری و حقوق جزا از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است، زیرا بموجب ماده ۲ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲، صرفاً:»هر رفتاری اعم از فعل یا ترک فعل که در قانون برای آن مجازات تعیین شده است جرم محسوب می‌شود.» لذا تا زمانیکه اقدامی بموجب قانون جرم تلقی نگردد مباح است و هرکس مجاز به اقدام است مگر اینکه عدم اقدام در قانون تصریح شده باشد؛ البته در عرصه حقوق عمومی این اصل بصورت کاملاً وارونه و عدم جواز اعمال می‌گردد یعنی در دستگاه‌های دولتی کسی حق اقدام ندارد مگر بموجب قانون اجازه اقدام صادر شـــده باشد، اما از سوی دیگر جهت تحقق جرم عوامل عدیده‌ای موجب بوجود آمدن آن می‌گردد که از نظر این تحقیق با توجه به گســـترش فساد و جرائم در پهنه اداری نیازمند پیشگیری و اتلاف منابع قبل از تحقق جرم هست.

۱-۱- تعریف پیشگیری

پیشـــگیری از نظر ریشه شناسی، کلمه حکم «پیشگیری» بعد مضاعف است. پیشگیری کردن، در عین حال «جلو رفتن» و «آگاهی دادن» اســـت و در جرم شناســـی «پیشگیری» به معنی به جلوی تبهکار رفتن می‌باشـــد و بعبارتی جلوگیری از عملی است که قرار است مبنای جرم باشد و بی شک هزینه پیشگیری بسیار بصرفه تر از اعمال و افعال انجام شده خواهد بود.

۱-۲- اهداف پیشگیری

هدف هر فعالیت پیشـــگیری مسلماً تقلیل بزهکاری (تبهکاری) یا دست کم محدود نمودن افزایش آن (مهار کردن تبهکاری) اســـت. این هدف کلی مبهم اســـت، باید یک یا چند هدف را تعیین نمود که عملیات مورد نظر پیشـــگیری به آن‌ها تخصیص یابد و در دســـتگاه‌های اجرایی با توجه به تسلط دســـتگاه اجرایی بر منابع عمومی و اختیارات گســـترده، اقدام متخلفانه و مجرمانه تبعات اجتماعی، سیاســـی و... فراوانی را به دنبال دارد که در صورت موفقیت در سیاست‌های پیشگیرانه نقش موثری در عرصه اقتصاد ملی دارد.

۱-۳-تعیین مقام صلاحیت‌دار در اجرای اقدام پیشگیری:

اصولاً اجرای هر مقرره‌ای به خودی خود انجام نمی‌پذیرد اگرچه بخش عمده تحقق اهداف از گذر این مسئله عبور خواهد کرد که با توجه اختصار این مقاله بطور کلی می‌توان این افراد را نام برد:

۱-۳-۱-پلیس: همه می‌دانند که اقدامات پیشـــگیری از وظایف خدمات عمومی اســـت. یک سؤال مطرح اســـت. آیا پیشـــگیری از تبهکاری، داخل در صلاحیت پلیس است؟ در این خصوص اختلاف اســـت. البته در این مبحث پلیس را اعم از نیروی انتظامـــی و مقصود اخص پلیس اداری و انتظامی اســـت؛ یعنی رئیس دســـتگاه اجرایی به‌عنوان ناظر یک پلیس اداری اســـت و یا هیات رسیدگی به

---

۷ کارلتون، کلایمرودی، (۱۳۵۱)، آشـــنایی با علم سیاســـت، جلد اول، ترجمه بهرام ملکوتی، تهران: انتشارات امیرکبیر، ص ۱۰۵

تخلفات اداری و...

۱-۳-۲-عامه: سؤال است که آیا عامه باید در پیشگیری شرکت نمایند تا نه و تا چه حدی؟ که در آموزه‌های دینی و مذهبی ما «امر به معروف و نهی از منکر» جایگاه ویژه و حتی قانونی بموجب قانون اساسی را دارد لذا استمداد از مردم در راستای کمک به پیشگیری از جرائم در همه فرهنگ‌ها به شیوه‌های مختلفی وجود دارد.

۱-۳-۳-تذکر: «پیشگیری وظیفه همگانی است» (کلکم راع و کلکم مسئول) لیکن برای اینکه مشارکت عامه مفید واقع شود، حدودش چقدر است؟ که با توجه به نکات مندرج در بند پیشین بررسی جایگاه آن نیازمند تحقیق مجزا می‌باشد.

۱-۴-ارزیابی علمی فعالیت پیشگیری

این اقدامات با شکست کامل یا به شکست‌های ناقص انجامیده است. ارزیابی باید توسط کارکنان مستقل از ادارات ذی نفع، انجام گیرد که مخصوصاً در پژوهش ارزیابی خبره باشند.

ضابطه زیادی باعث تقلیل تبهکاری یا محدود ساختن پیشرفت آن باشد. نکته حائز اهمیت این است که باید درباره پدیده جابجایی تبهکاری خیلی دقیق بود و نباید آن را به مثابه یک پیروزی اقدام پیشگیری تلقی کرد و حال آنکه اغلب موارد چنین اشتباهی دست می‌دهد.

۲-قوانین و مشکلات دولتی در ارتباط با سیاست پیشگیری از جرائم

آنچه مسلم است، برای جلوگیری از جرائم و اشاعه آن قوانین و تشکیلات خاص مربوط به آن جرائم باید به تصویب و به اجرا گذاشته شود.

قوانین و تشکیلات اتخاذی برای پیشگیری از جرائم، آن‌ها باید توسط افراد متخصص اعم از حقوقدانان، جامعه شناسان، روانشناسان، روانپزشک، قضات، اندیشمندان، پزشکان، اطباء قانونی و اهل فن برنامه ریزی و طرح ریزی شده و آنگاه توسط گروه متخصص مورد ارزیابی قرار گیرند و آنگاه تصویب و به مرحله اجرا گذاشته شوند. این قوانین و تشکیلات بازدهی بیشتری در راستای پیشگیری جرائم خواهند داشت.

۲-۱-وظایف و اقدامات ارگان‌های دولتی

۲-۱-۱-سازمان برنامه و بودجه: اعتبارات مورد نیاز در اجرای طرح در چارچوب قوانین را تأمین نماید.

۲-۱-۲-سازمان صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران: که موظف است به منظور توجیه و آشنایی جامعه با تبعات مختلف جرم و جلب مشارکت مردم در مبارزه با این پدیده و نیز معرفی تجربه‌های موفق مردمی، برنامه ریزی و اقدامات لازم را انجام دهد و در واقع فرهنگ سازی از مهم‌ترین عوامل پیشگیری محسوب می‌گردد که نقش صدا و سیما انکارنشدنی است.

۲-۱-۳-دستگاه‌های ناظر: که اعم از درونی و بیرونی قابلیت کنترل و اعمال سیاست پیشگیرانه

را دارد و در چارچوب تعیین شده جهت جلوگیری از تخلف یا جرم خاص نقش خود را ایفا می‌نماید.

۳- جرم زدایی و نقش سازمان فرهنگی و اجتماعی

با عنایت به اینکه اصولاً جرائم ریشـــه در یک امر فرهنگی دارند، زدودن آن و پیشگیری از آن هم اقدامی فرهنگی محسوب می‌گردد

۳-۱- آموزه‌های کیفری

آموزه‌ها عبارت‌اند از دید یا بینش کلی از یک رشته که به تعداد کمی اندیشه از پیش انتخاب شده (که می‌توان نتایج متعدد و گاه فنی از آن‌ها استخراج نمود) مبتنی است.

۳-۱-۱- حذف منابع مداخله نظام کیفری

خشـــکاندن ریشـــه‌های بزه دار از طریق تأثیر بر فردی که از خود «گرایش‌های بزهکارانه» نشان می‌دهد.

در ایـــن خصوص نظر «فری»، پیرامون «جانشـــین‌های کیفری» را بایـــد آورد. امروزه این گرایش توســـعه پیدا کرده و گرایش دیگری نیز بر آن افزوده شـــده اســـت، از جمله:[۸] در کشور آلمان جنبه کیفری از برخی از جرائم کم اهمیت ســـلب گردیده و مقنن آن‌ها را صرفاً به عنوان جرائم علیه نظم تلقی و به عنوان ضمانت اجرا بر ای آن‌ها جزای نقدی منحصراً اداری در نظر گرفته است ای نظام که توجه همگان را به خود معطوف داشته و به ویژه مورد استقبال قانون جزای جدید پرتقال قرار گرفته و در نتیجه طبقه بندی قدیمی خلاف از آن حذف گردیده است.

الف- اقدام بر محیط

که در واقع زمانی که یک اقدام در یک جو خاص و مکان ویژه منتشر گردد لزوم اعمال سیاست‌های پیشگیرانه خاص در آن محل الزامی است.

ب- راه حل‌های فنی پیشگیری

که مانند ایجاد قفل جدید، تعداد سرقت‌ها را از داخل خودروها کم کرد.

ج-سامان بخشی مجدد اجتماع

تغییرات در تشـــکیلات و سازمان اجتماع ممکن است به میزان قابل توجهی به کثرت جرائم تأثیر بگذارد.

۳-۱-۲- گسترش جرم زدایی

شیوه دیگر برای کاهش جرائم، تقلیل ممنوعیت‌های کیفری در قانون جزاست که این همان جرم زدایی است که گزارش شورای اروپا آن را چنین تعریف می‌کند:

---

۸ آنســـل، مارک، (۱۳۷۵). دفاع اجتماعی، ترجمه محمد آشـــوری و علی حسین نجفی ابرندآبادی، چاپ سوم، انتشارات دانشگاه تهران، ص ۱۰۶

«مجموع فرایندهایی که از طریق آن‌ها، صلاحیت تعیین و تحمیل ضمانت اجراها به عنوان واکنش علیه بعضی رفتارها از نظام کیفری گرفته می‌شود.»

با این همه جرم زدایی به مفهوم دقیق این واژه، یعنی سلب مجازات از فلان عمل (یا فلان رفتار) هر قدر که در حال حاضر ضروری به نظر می‌رسد که به‌صورت محدودی تحقق پذیر است بعنوان مثال در شرایط فعلی و در جوامع کنونی، هیچکس پیشنهادی برای جرم زدایی از قتل عمد، سرقت، کلاهبرداری ارائه نمی‌دهد.[۹]

در اینجا منظور این نیست که خاصیت جرم بودن عملی را از آن سلب نمائی‌ام بلکه هدف آن است که اگر چنین تعبیری صحیح باشد آن را موزون سازیم یعنی در اکثر موارد از شدت مجازات بکاهیم و یا خاصیت کیفری مجازات را از آن سلب نمائی‌ام.

الف- کشف و نمایاندن بسترهای جرم زا

کشف و نمایاندن بسترهای جرم زا و مولد خلاف می‌تواند در اعمال سیاست‌های پیشگیرانه مارا یاری نماید در ذیل دو نمونه عنوان می‌گردد:

جرائم اقتصادی از جمله جعل، کلاهبرداری، سرقت و ... در دستگاه‌های اجرایی از جرائم مهم محسوب می‌شوند که باید جرم زدایی گردند.

جرائم اجتماعی از جمله پارتی بازی، قوم گرایی و... از جمله جرائم مهم اجتماعی هستند که در دستگاه‌های اجرای مستلزم زدودن آثار و تبعات آن هستیم.

ب-زمینه های جرم زدایی:

شورای اروپا[۱۰] کوشش‌های زیادی در جهت جرم زدایی، در قالب تعیین موارد ممکن و نیز نظم بخشیدن به اشکال آن کرده است. سهم شورای مزبور در جرم زدایی عبارت است از مقابله و مقایسه جرم زدایی عملی (مثلاً قضایی) و جرم زدایی (قانونی).

جرم زدایی عملی: شامل عملکرد مراجع و یا اشخاص می‌شود. به طور مثال، شخصی ذینفع از افشار عمل ارتکابی به پلیس خودداری می‌ورزد. پلیس از مداخله در بعضی موارد صرف نظر می‌کند یا پرونده را به نظام‌های اجتماعی دیگر محو می‌نماید و در بعضی موارد قاضی به تحمیل مجازات نمادی اکتفا می‌کند.

جرم زدایی قانونی: که بموجب یک قانون آثار یک جرم از بین می‌رود و در واقع یک جرم وجهه قانونی خود را از دست خواهد داد.

۳-۲-آموزه‌های دینی

تقوی و پرهیز از گناه در رأس همه ارزش‌های اخلاقی است.[۱۱] که انبیاء بعنوان راهبران جامعه الگو واسوه نشر ارزش‌های اخلاقی – انسانی می‌باشند. لذا آموزش و تعلیم و تربیت همواره نقش عمده و

---

۹ اسناد کنگره بروکسل ۱۹۷۲، در زمینه اعمال مجازات.

۱۰ ر.ک. به: دلماس مارتی، میری، (۱۹۸۰). طرق سرکوبی (مطالعه قانون جزا). چاپ پاریس. ص ۸۷

۱۱ حکمت ۴۱۰ نهج البلاغه

ارزنده‌ای در ایجاد نگرش و جهان بینی اخلاقی دارد.

عذاب وجدان

به نظر می‌رسد هیچ قاضی عادل‌تر از وجدان وجود ندارد، رویکرد دین اسلام در راستای تاکید بر نفوس لوامه و... مبنی بر خود-نظارتی و جلوگیری از بوجود آمدن نقض ارزش‌های اخلاقی است در بسیاری موارد آموزه‌های دینی را از آموزه‌های اخلاقی نمی‌توان تفکیک کرد و در این همراستایی، این دین است که در واقع برای نقض ارزش‌های اخلاقی ضمانت اجرا تعریف می‌کند و الزام آن را از همگان (پیروان) می‌خواهد.

ترس از آخرت

در منابع و آموزه‌های دینی از تعارض و تلاش و تقلا برای فائق آمدن به گرایش‌های دنیوی و خاکی و شیطانی تعبیر به دستیابی به عالم ملکوت می‌شود که عرش اعلی بر بنده پرهیزگار فرش زیر پا خواهد شد. اعتقاد به دنیای پس از مرگ و عقوبت گناه در آموزه‌های دینی همواره یکی از راههای خود-نظارتی و جلوگیری از ارتکاب گناه (اعم از تخلف و جرائم) خواهد بود.

نتیجه‌گیری

بدیهی است پیشگیری از علاج آسان‌تر و کم هزینه‌تر است و با توجه به گستردگی زمینه فساد جهت ارتکاب اعمال مجرمانه و متخلفانه در دستگاه‌های اجرایی موجود می‌باشد که قطعاً مجازات و اعمال سیاست‌های پس از ارتکاب جرم نه به صرفه اقتصادی است و نه عملاً امکانپذیر است لذا در کشورها و فرهنگ‌های مختلف به دنبال اعمال سیاست‌های پیشگیرانه از اهرم‌ها و وسایل گوناگونی استفاده می‌کنند که در این تحقیق هم سیاست‌های پیشگیرانه در قانون مورد بررسی قرار گرفت و به این نتیجه دست یافت که اعمال سیاست‌های پیشگیرانه پیش از هر چیز مستلزم بازنگری در امور اجتماعی و فرهنگی است که در نهایت قانون به کمک آن شتافته و اعمال این سیاست را نهادینه می‌کند.

منابع

۱-اسناد کنگره بروکسل ۱۹۷۲، در زمینه اعمال مجازات.

۲-آنسل، مارک، (۱۳۷۵). دفاع اجتماعی، ترجمه محمد آشوری و علی حسین نجفی ابرندآبادی، چاپ سوم، انتشارات دانشگاه تهران.

۳-درویشی، بابک. جزوه درسی. دوره کارشناسی ارشد حقوق عمومی. دانشگاه آزاد. واحد تهران مرکز. نیمسال اول سال تحصیلی ۸۹-۹۰

۴-دشتی، محمد، نهج البلاغه

۵-دلماس مارتی، میری، (۱۹۸۰). طرق سرکوبی (مطالعه قانون جزا). چاپ پاریس.

۶-زارعی، محمدحسین، (۱۳۷۶)، تحلیلی از پیوند حقوق اداری و مدیریت دولتی بر پایه حاکمیت قانون، فصلنامه مدیریت شماره ۳۸

۷-کارلتون، کلایمرودی، (۱۳۵۱)، آشنایی با علم سیاست، جلد اول، ترجمه بهرام ملکوتی، تهران: انتشارات امیرکبیر

۸-هاشمی، سیدمحمد، (۱۳۷۴)، حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران و اصول و مبانی کلی نظام، جلد اول، تهران: نشر میزان

9-Hutchinson, A and Monahan, P. (1987), “Introduction”, in Hutchinson and Monahan, (eds), The Rule of law: Ideal or Ideology, (Toronto: Carswell), ix, quoted in: Rose, J. “ The Rule of law in the wstern world: An Overview “, Journal of Social philosophy, VOL.35 NO.4,Winter 2004.